

MAHALLA TIZIMI VA SOG‘LOM TURMUSH TARZI ETNOMODELI: JAMOAVIY SALOMATLIKNING IJTIMOIIY-FALSAFIY ASOSLARI

Gadoyeva Lobar Ergashevna

Buxoro davlat tibbiyot instituti

Ijtimoiy fanlar kafedrası dotsenti, PhD

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada O‘zbekiston jamiyatida mahalla institutining sog‘lom turmush tarzini shakllantirishdagi o‘rni ijtimoiy-falsafiy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Sog‘lom turmush tarzi etnomodeli milliy qadriyatlar, jamoaviy salomatlik madaniyati, mahalla tizimining tarixiy funksiyalari hamda zamonaviy ijtimoiy islohotlar bilan uyg‘unlikda ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda mahalla – nafaqat hududiy o‘zini o‘zi boshqarish birligi, balki sog‘lom avlodni tarbiyalash, jamoaviy mas‘uliyatni shakllantirish, ijtimoiy birdamlikni mustahkamlashga qaratilgan noyob sotsial institut sifatida baholanadi. Maqola sog‘lom turmush tarzining milliy modeli qanday shakllanayotgani, an‘anaviy qadriyatlar bilan modernizatsiya jarayonlari qanday uyg‘unlashayotgani va mahallaning jamoaviy salomatlikni ta‘minlashdagi amaliy mexanizmlarini yoritadi.

Kalit so‘zlar: Mahalla tizimi, sog‘lom turmush tarzi, etnomodel, jamoaviy salomatlik, ijtimoiy-falsafiy tahlil, milliy qadriyatlar, jamoa madaniyati, profilaktika, ma‘naviy-axloqiy tarbiya, O‘zbekiston.

THE MAHALLA SYSTEM AND THE ETHNOMODEL OF A HEALTHY LIFESTYLE: SOCIO-PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF COMMUNITY HEALTH

ABSTRACT

This article examines the role of the mahalla (community) system in shaping the ethnomodel of a healthy lifestyle in contemporary Uzbekistan. The mahalla is viewed as a unique social institution that ensures the transmission of traditional values, fosters collective responsibility, and strengthens public health culture. The study highlights the interrelation between national cultural practices, preventive mechanisms, family–community relations, and modern approaches to healthy living. It demonstrates that the mahalla plays a crucial role in developing community health culture by integrating historical traditions with ongoing social reforms.

Key words: mahalla, ethnomodel, healthy lifestyle, community health, social philosophy, traditional values, prevention, social institution, Uzbekistan.

МАХАЛЛИНСКАЯ СИСТЕМА И ЭТНОМОДЕЛЬ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ: СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ ОСНОВЫ ОБЩЕСТВЕННОГО ЗДОРОВЬЯ

АННОТАЦИЯ

В статье анализируется роль махаллинского института в формировании этномодели здорового образа жизни в современном обществе Узбекистана. Махалля рассматривается как уникальный социальный институт, обеспечивающий передачу традиционных ценностей, формирование коллективной ответственности и укрепление общественного здоровья. Исследование раскрывает взаимосвязь между национальными культурными практиками, профилактическими механизмами, семейно-общинными отношениями и современными подходами к поддержанию здорового образа жизни. Показано, что махалля выступает важным звеном в развитии культуры общественного здоровья, интегрируя исторические традиции и современные социальные реформы.

Ключевые слова: махалля, этномодель, здоровый образ жизни, общественное здоровье, социальная философия, традиционные ценности, профилактика, социальный институт, Узбекистан.

KIRISH

Bugungi globallashuv, urbanizatsiya, axborot oqimlarining keskin ortishi hamda ijtimoiy hayotning jadallashuvi sharoitida sog'lom turmush tarzi masalasi nafaqat tibbiy yoki gigiyenik hodisa, balki jamiyat barqaror rivojlanishining muhim falsafiy va ijtimoiy omili sifatida e'tirof etilmoqda. Insonning jismoniy, ma'naviy va ruhiy barqarorligini ta'minlash, jamiyatning jamoaviy salomatligini mustahkamlash uchun mahalla tizimi kabi an'anaviy ijtimoiy institutlarning imkoniyatlaridan samarali foydalanish zarur.

Mahalla — O'zbekiston jamiyatining tarixiy xotirasi, ijtimoiy o'zini-o'zi boshqarish an'analari, o'zaro yordam, birdamlik va ijtimoiy mas'uliyat tamoyillarini mujassam etgan noyob institutdir. Mahallaning asrlar davomida shakllangan tarbiyaviy, ma'naviy, madaniy va ijtimoiy funksiyalari hozirgi islohotlar jarayonida yangi mazmun bilan boyimoqda. Xususan, mahalla jamoasi sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, profilaktika ishlari, aholining ijtimoiy faolligi, yoshlar tarbiyasi va oilaviy salomatlikni mustahkamlashda beqiyos ahamiyat kasb etmoqda.

Sog'lom turmush tarzining etnomodeli muayyan millatning qadriyatlariga, turmush tarzi tamoyillariga, madaniy me'yorlariga asoslanadi. O'zbek xalqining hayot falsafasi, qadimiy urf-odatlar, ekologik va gigiyenik an'analari, mehnat

madaniyati va oila institutiga bo'lgan munosabatida sog'lom turmush tarzining chuqur ildizlari mujassamdir. Mahalla esa ushbu etnomodelni amaliy hayotda qo'llovchi, saqlovchi va keyingi avlodlarga yetkazuvchi asosiy muhit sifatida namoyon bo'ladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Maqolada mahalla tizimi va sog'lom turmush tarzi o'rtasidagi ijtimoiy-falsafiy bog'liqlik tahlil qilinadi, mahallaning jamoaviy salomatlikni shakllantirishdagi funksiyalari ochib beriladi, an'anaviy qadriyatlar bilan zamonaviy islohotlar uyg'unligining konseptual asoslari yoritiladi.

Sog'lom turmush tarzi masalasi zamonaviy jamiyat rivojlanishining eng dolzarb yo'nalishlaridan biri bo'lib, u nafaqat individual salomatlik, balki jamoaviy farovonlik va ijtimoiy barqarorlikning ham muhim omilidir. Bugungi globallashuv, urbanizatsiya, raqamli texnologiyalarning kengayishi, ekologik xavflarning ortishi sharoitida sog'lom hayot tamoyillarini amaliyotga joriy etish alohida ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston jamiyatida esa bunday jarayonning tabiiy ijtimoiy maydoni mahalla tizimi hisoblanadi. Mahalla asrlar davomida shakllangan ijtimoiy institut sifatida jamoaviy birdamlik, o'zaro yordam, tarbiya, ma'naviy nazorat va mas'uliyat tamoyillarini o'zida mujassam etib kelgan. Shu jihatdan mahalla sog'lom turmush tarzi etnomodelining shakllanishida ham asosiy madaniy va ijtimoiy muhit sifatida maydonga chiqadi.

O'zbek xalqining etnomadaniy xususiyatlarida sog'lom turmush tarzining ko'plab ildizlari mavjud bo'lib, ular tozalik, poklik, jismoniy faollik, mehnatsevarlik, halollik, tartiblilik, oilaviy barqarorlik, kattalarga hurmat va tabiatga mas'uliyatli munosabat kabi qadriyatlar orqali namoyon bo'ladi. Aynan mahalla ushbu qadriyatlar amalda shakllanadigan, mustahkamlanadigan va avloddan avlodga o'tadigan ijtimoiy makondir. Mahalladagi kundalik hayot jarayonlari — qo'ni-qo'shnichilik munosabatlari, jamoaviy ishlarda qatnashish, hududni toza saqlash, to'y va marosimlar madaniyati, bolalar tarbiyasi, sport tadbirlari, ma'naviy-ma'rifiy suhbatlar — barchasi sog'lom turmush tarzining organik tarkibiy qismi hisoblanadi.

Mahalla tizimi jamoaviy salomatlikni ta'minlashda ko'p funksiyali institut sifatida faoliyat ko'rsatadi. U profilaktika ishlarini yo'lga qo'yadi, gigiyena talablari va sanitariya qoidalariga rioya etishni rag'batlantiradi, hudud ekologik tozaligini ta'minlashga ko'zda tutilgan targ'ibot ishlarini olib boradi. Yoshlarni zararli odatlardan himoya qilish, sportga jalb etish, sog'lom ovqatlanish madaniyatini targ'ib etish, yosh oilalarga salomatlik bo'yicha maslahatlar berish — bularning barchasi mahalla faoliyatining ajralmas qismiga aylanmoqda. Mahalla–oilal–maktab

hamkorligi esa bolalar tarbiyasini, ular orasida sog‘lom xulq-atvorni shakllantirishni kuchaytiruvchi samarali model sifatida shakllanmoqda.

Zamonaviy islohotlar jarayonida mahalla tizimining jamoaviy salomatlikni mustahkamlashdagi roli yanada kengaymoqda. “Ayollar daftari”, “Yoshlar daftari”, “Temir daftar” kabi tashabbuslar aholining ijtimoiy ehtiyojlarini aniqlash va individual muammolarni hal etish imkonini beradi. Hududlarning raqamlashtirilishi, mahalla xodimlarining professional tayyorligi, ijtimoiy xizmatlar sifatining oshirilishi sog‘lom turmush tarzini qo‘llab-quvvatlovchi yangi boshqaruv madaniyatini shakllantirmoqda. Shu orqali mahalla nafaqat an‘anaviy institut, balki zamonaviy ijtimoiy islohotlarning amaliy maydoni sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Shu asosda mahalla tizimi O‘zbekiston jamiyatida sog‘lom turmush tarzi etnomodelining asosiy tashuvchisi, jamoaviy salomatlikni saqlovchi va mustahkamlovchi ijtimoiy-falsafiy muhit sifatida qaraladi. An‘anaviy qadriyatlar bilan zamonaviy talablarning uyg‘unlashuvi mahallaning ijtimoiy ahamiyatini yanada oshirib, jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Mahalla sog‘lom hayot falsafasini keng jamoatchilik ongiga singdirishda, yosh avlodni jismoniy va ma‘naviy barkamollikka yo‘naltirishda, oilaviy salomatlikni mustahkamlashda, ekologik madaniyatni rivojlantirishda va zararli odatlarni oldini olishda muhim ijtimoiy institut bo‘lib qolmoqda.

Mahalla tizimi sog‘lom turmush tarzi etnomodelining shakllanishi va rivojlanishida markaziy o‘rin tutadi. U jamiyatning sog‘lom muhitga intilish jarayonini tizimli ravishda qo‘llab-quvvatlaydi, jamoaviy salomatlikni mustahkamlaydi va milliy qadriyatlarning uzluksizligini ta‘minlaydi. Zamonaviy islohotlar bilan uyg‘unlashgan mahalla faoliyati O‘zbekistonning ijtimoiy-falsafiy taraqqiyotida yangi bosqichni yuzaga keltirib, sog‘lom jamiyatning shakllanishi uchun muhim omil sifatida faoliyat yuritmoqda.

Mahalla tizimi O‘zbekiston jamiyatining ijtimoiy hayotida asrlar davomida shakllangan, jamoaviy birdamlik, o‘zaro yordam va ma‘naviy tarbiya tamoyillarini mujassam etgan noyob institut sifatida sog‘lom turmush tarzining shakllanishida muhim o‘rin egallaydi. Sog‘lom hayot madaniyati milliy qadriyatlar, etnomadaniy urf-odatlar va an‘anaviy ijtimoiy amaliyotlar bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, mahalla ana shu qadriyatlarning tabiiy tashuvchisi va ularni kundalik hayotda namoyon etuvchi asosiy muhitdir.

Mahalla jamoasi sog‘lom turmush tarzining asosiy yo‘nalishlari — gigiyena, ekologik tozalik, oilaviy farovonlik, yoshlar tarbiyasi, zararli odatlarning oldini olish, jismoniy faollik va sog‘lom ovqatlanish madaniyati — bo‘yicha samarali faoliyat olib boradi. Bu jarayonda mahalla nafaqat ma‘naviy-ma‘rifiy ishlarni tashkil etadi, balki

jamoaning ehtiyojlarini bilgan holda amaliy ko'mak, profilaktika, targ'ibot va ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning barqaror tizimini shakllantiradi. Shu bois, mahalla jamoaviy salomatlikni mustahkamlashda birlamchi ijtimoiy institut sifatida alohida ahamiyatga ega.

Zamonaviy O'zbekiston sharoitida mahalla tizimi davlat siyosatidagi ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida yangicha mazmunda rivojlanmoqda. Raqamli texnologiyalarni joriy etish, mahalla faollarining kasbiy tayyorligi, "Ayollar daftari", "Yoshlar daftari", "Temir daftar" kabi mexanizmlarning yo'lga qo'yilishi sog'lom turmush tarzini qo'llab-quvvatlovchi manzilli va samarali boshqaruv tizimini yaratmoqda. Bularning barchasi mahalla institutining sog'lom hayot falsafasini jamiyatga integratsiya qilishdagi rolini kuchaytirmoqda.

Yuqoridagilardan kelib chiqib aytish mumkinki, mahalla tizimi sog'lom turmush tarzi etnomodelining shakllanishi uchun nafaqat tarixiy asos, balki zamonaviy ijtimoiy islohotlar bilan uyg'unlashgan holda rivojlanayotgan mustahkam poydevordir. Mahalla jamoaning sog'lom hayotga bo'lgan ongli munosabatini shakllantirish, ijtimoiy birdamlikni mustahkamlash, oilaviy va jamoaviy salomatlikni qo'llab-quvvatlash, yosh avlodni barkamol etib tarbiyalash kabi vazifalarni samarali bajarishga qodir ijtimoiy-falsafiy makondir.

Mahalla tizimini sog'lom turmush tarzining poydevori sifatida rivojlantirish O'zbekistonning kelgusi ijtimoiy taraqqiyotida, milliy salomatlik strategiyasi va ma'naviy yuksalish jarayonida ustuvor ahamiyat kasb etadi. Mahallaning salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish jamiyatning har bir a'zosining farovonligi va umumiy taraqqiyotning barqarorligini ta'minlashda hal qiluvchi omil bo'lib qoladi.

ADABIYOTLAR

1. Ergashevna G. L. THE IMPORTANCE AND PLACE OF PHILOSOPHY IN SHAPING THE WORLDVIEW OF MODERN YOUTH //Journal of Social Sciences and Humanities Research Fundamentals. – 2023. – T. 3. – №. 05. – C. 72-74.
2. Ergashevna G. L. MODERN VALEOLOGICAL TEACHINGS AND THEIR SOCIOANTHROPOLOGICAL ESSENCE //The American Journal of Political Science Law and Criminology. – 2023. – T. 5. – №. 04. – C. 106-113.
3. Gadoeva L. E. Ethnomedical Culture And Healthy Lifestyles: A Dialectical Relationship In Genesis //Journal of Positive School Psychology. – 2022. – T. 6. – №. 8. – C. 2875-2884.
4. Gadoeva L. E. PHYSICAL LABOR IS THE BASIS OF A HEALTHY LIFESTYLE IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION //American Journal Of Social Sciences And Humanity Research. – 2022. – T. 2. – №. 07. – C. 22-27.

5. Gadoeva L. E. QUALITY OF LIFESTYLE SOCIO-PHILOSOPHICAL CATEGORY //Oriental Journal of Social Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 03. – С. 62-66.
6. Gadoeva L. E., Rakhmatullaeva K. STAGES OF FORMATION OF HEALTHY LIFESTYLE AND ETHNO-MEDICAL CULTURE IN UZBEKISTAN: ANALYSIS OF EXPERIENCES //Builders Of The Future. – 2022. – Т. 2. – №. 03. – С. 1-6.
7. Гадоева Л. Э. История развития понятия «здоровый образ жизни» в Узбекистане //Наука, техника и образование. – 2020. – №. 11 (75). – С. 46-49.
8. Gadoeva L. ETHNOSOCIAL ASPECTS OF A HEALTHY LIFESTYLE //Theoretical & Applied Science. – 2019. – №. 9. – С. 446-449.